

**RANG BILDIRUVCHI SIFATLARNING MATN VA NUTQDA
LINGVOMADANIY QO‘LLANISHI.**

**Лингвистико-культурное использование прилагательных,
обозначающих цвет, в тексте и речи.**

**LINGUISTOCULTURAL USE OF COLOR ADJECTIVES IN TEXT
AND SPEECH**

*Qalandarova Laylo Kurbonbayevna – Urganch innovatsion universiteti
magistranti.*

*Каландарова Лайло Курбанбаевна – магистрантка Ургенчского
инновационного университета.*

*Kalandarova Laylo Kurbanbayevna is a master's student at Urgench
Innovative University.*

Annotatsiya: *Mazkur tadqiqot rang bildiruvchi sifatlarning matn va nutqda qo‘llanilishi hamda ularning lingvomadaniy xususiyatlarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Rang nomlari til tizimida nafaqat predmet va hodisalarning tashqi belgilarini ifodalovchi leksik birlik sifatida, balki xalqning madaniyati, milliy tafakkuri, urf-odati va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim lingvistik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqot jarayonida rang bildiruvchi sifatlarning badiiy, publitsistik va og‘zaki nutqdagi qo‘llanilish xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari rang bildiruvchi sifatlarning lingvomadaniy ahamiyatini chuqurroq anglash, ularni til o‘rganish jarayonida samarali qo‘llash hamda matn tahlilida madaniy omillarni hisobga olishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so‘zlar: *rang bildiruvchi sifatlar, rang nomlari semantikasi, lingvomadaniy tadqiqot, til va madaniyat uyg‘unligi, matn va nutq tahlili, ranglarning ramziy ma‘nosi, milliy-madaniy konnotatsiya, emotsional-ekspressivlik, badiiy va publitsistik matnlar, og‘zaki nutq, frazeologik birliklar va maqollar, milliy tafakkur va dunyoqarash, madaniy belgilar va kodlar, til birliklarining madaniy xususiyatlari.*

Аннотация: Данное исследование посвящено изучению использования цветочных прилагательных в текстовой и устной речи и их лингвокультурных характеристик. Названия цветов появляются в языковой системе не только как лексическая единица, выражающая внешние признаки объектов и явлений, но и как важный лингвистический инструмент, отражающий культуру, национальное мышление, традиции и мировоззрение народа. В процессе исследования анализируются особенности использования цветочных прилагательных в художественной, журналистской и устной речи. Результаты исследования имеют важное научно-практическое значение для более глубокого понимания лингвокультурной значимости цветочных прилагательных, их эффективного использования в процессе изучения языка и учета культурных факторов при анализе текста.

Ключевые слова: цветочные прилагательные, семантика названий цветов, лингвокультурные исследования, гармония языка и культуры, анализ текста и речи, символическое значение цветов, национально-культурная коннотация, эмоционально-выразительность, художественные и журналистские тексты, устная речь, фразеологические единицы и пословицы, национальное мышление и мировоззрение, культурные знаки и коды, культурные характеристики языковых единиц.

Abstract: This study is devoted to the study of the use of color adjectives in text and speech and their linguocultural characteristics. Color names appear in the language system not only as a lexical unit expressing the external signs of objects and phenomena, but also as an important linguistic tool reflecting the culture, national thinking, traditions and worldview of the people. In the process of research, the features of the use of color adjectives in artistic, journalistic and oral speech are analyzed. The results of the study are of significant scientific and practical importance for a deeper understanding of the linguocultural significance of color adjectives, their effective use in the process of language learning, and taking into account cultural factors in text analysis.

Keywords: *color adjectives, semantics of color names, linguocultural research, harmony of language and culture, text and speech analysis, symbolic meaning of colors, national-cultural connotation, emotional-expressiveness, artistic and journalistic texts, oral speech, phraseological units and proverbs, national thinking and worldview, cultural signs and codes, cultural characteristics of language units.*

Kirish. Til va madaniyat o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, har bir til birliklari xalqning tarixiy tajribasi, milliy tafakkuri, dunyoqarashi hamda ijtimoiy-madaniy qadriyatlarini aks ettiradi. Shu jihatdan tilshunoslikda so'nggi yillarda rivojlanib borayotgan lingvomadaniyatshunoslik yo'nalishi til birliklarini nafaqat grammatik va semantik jihatdan, balki ularning madaniy mazmuni asosida ham o'rganishni taqozo etadi. Ushbu yo'nalishda rang bildiruvchi sifatlar alohida ahamiyat kasb etadi, chunki rang nomlari xalq tafakkurida chuqur ramziy va emotsional ma'nolarga ega bo'lgan til birliklaridan hisoblanadi. Rang bildiruvchi sifatlar matn va nutqda predmet va hodisalarning tashqi belgilarini ifodalash bilan birga, turli madaniy, psixologik va estetik ma'nolarni ham yuzaga chiqaradi. Masalan, "oq" rang poklik, halollik va ezgulikni, "qora" rang esa qayg'u, motam yoki ba'zan kuch va salobatni ifodalashi mumkin. Bu kabi ma'nolar bevosita milliy mentalitet, urf-odat va an'analar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, nutq jarayonida muayyan lingvomadaniy vazifani bajaradi. Ayniqsa, badiiy matnlarda rang bildiruvchi sifatlar obraz yaratish, muallif munosabatini ifodalash va o'quvchiga estetik ta'sir ko'rsatishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Shu bois rang bildiruvchi sifatning matn va nutqdagi lingvomadaniy qo'llanilishini o'rganish bugungi tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Mazkur mavzu orqali rang nomlarining semantik imkoniyatlari, ularning ramziy va konnotativ ma'nolari, shuningdek, milliy madaniyatni aks ettirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni yanada chuqurroq anglashga, rang bildiruvchi sifatning nutqdagi funksional xususiyatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Asosiy qism. Rang bildiruvchi sifatlar til tizimida muhim leksik-semantik guruhni tashkil etib, ular orqali borliqdagi predmet va hodisalarning rang belgisi ifodalanadi. Biroq rang nomlarining vazifasi faqatgina tashqi belgini ko'rsatish bilan

cheklanmaydi. Ular matn va nutqda qo‘llanilar ekan, muayyan xalqning madaniy tajribasi, milliy tafakkuri va estetik qarashlarini ham o‘zida mujassamlashtiradi. Shu sababli rang bildiruvchi sifatlarni lingvomadaniy jihatdan tadqiq etish ularning mazmuniy va funksional imkoniyatlarini yanada chuqurroq ochib beradi.

Rang bildiruvchi sifatlarning semantik xususiyatlari. Rang bildiruvchi sifatlari o‘zining asosiy (denotativ) va qo‘shimcha (konnotativ) ma‘nolari bilan ajralib turadi. Denotativ ma‘no rangning bevosita ko‘rinishini ifodalasa, konnotativ ma‘no esa madaniy, emotsional va baholovchi mazmunni anglatadi. Masalan, “oq rang” o‘zbek madaniyatida poklik, beg‘uborlik va ezgulik timsoli sifatida talqin qilinadi, “qora rang” esa ko‘pincha qayg‘u, motam va salbiy holatlar bilan bog‘lanadi. Shu bilan birga, ayrim kontekstlarda “qora” kuch, qat‘iyat va jiddiylik ma‘nosini ham ifodalashi mumkin. Bu holat rang bildiruvchi sifatlarning kontekstga bog‘liq holda turlicha semantik yuklama kasb etishini ko‘rsatadi.

Rang bildiruvchi sifatlarning matndagi lingvomadaniy qo‘llanilishi. Badiiy matnlarda rang bildiruvchi sifatlari obraz yaratishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Adiblar rang nomlaridan foydalanib, qahramonning ruhiy holatini, muhit tasvirini va voqeaning umumiy kayfiyatini ochib beradilar. Masalan, “qizil rang” ba‘zan muhabbat va ehtirosni, ba‘zan esa xavf yoki qon ramzini ifodalashi mumkin. “Yashil rang” esa hayot, yangilanish, tabiat va umid timsoli sifatida qo‘llaniladi. Bu kabi ranglar o‘quvchi ongida muayyan madaniy assotsiatsiyalarni uyg‘otib, matnning ta‘sirchanligini oshiradi. Shuningdek, publitsistik matnlarda rang bildiruvchi sifatlari ijtimoiy hodisalarga baho berish, muallif pozitsiyasini ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Og‘zaki nutqda esa rang nomlari ko‘pincha obrazli ifoda, ta‘kid va emotsionallikni kuchaytirish vazifasini bajaradi.

Rang bildiruvchi sifatlarning frazeologik birliklardagi o‘rni. Rang bildiruvchi sifatlari frazeologik birliklar, maqol va matallar tarkibida kelib, milliy madaniyatning muhim ko‘rsatkichiga aylanadi. Masalan, “oq yo‘l”, “qora kun”, “ko‘ngli oq”, “qora niyat” kabi birikmalar rang nomlarining ramziy va baholovchi xususiyatlarini yaqqol namoyon etadi. Bu frazeologik birliklar orqali xalqning

hayotiy tajribasi, axloqiy qarashlari va ijtimoiy munosabatlari ifodalanadi. Rang bildiruvchi sifatlarning bunday qo'llanilishi ularni oddiy sifat darajasidan ko'tarib, madaniy-belgili til birliklariga aylantiradi. Shu bois rang nomlarini lingvomadaniy nuqtai nazardan tahlil qilish til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro aloqani ochib berishda muhim ahamiyatga ega.

Rang bildiruvchi sifatlarning nutqdagi funksional ahamiyati. Nutq jarayonida rang bildiruvchi sifatlar kommunikativ maqsadga muvofiq ravishda tanlanadi. Ular orqali so'zlovchi o'z munosabatini, bahosini va emotsional holatini ifodalaydi. Rang nomlarining bunday funksional qo'llanilishi nutqning ta'sirchanligi va ifodaliligini oshiradi. Ayniqsa, milliy madaniyat bilan bog'liq ranglar nutqda tez-tez qo'llanilib, muloqot jarayonida madaniy birlik vazifasini bajaradi. Umuman olganda, rang bildiruvchi sifatlarning matn va nutqdagi lingvomadaniy qo'llanilishi tilshunoslikda muhim tadqiqot obyekti bo'lib, ular orqali milliy madaniyat, tafakkur va estetik qarashlar o'z ifodasini topadi.

Xulosa. Rang bildiruvchi sifatlarning matn va nutqda lingvomadaniy qo'llanilishini o'rganish til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, rang nomlari til tizimida faqatgina predmet va hodisalarning rang belgisini ifodalovchi leksik birlik bo'lib qolmay, balki xalqning milliy tafakkuri, tarixiy tajribasi, urf-odatlar va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim semantik va madaniy birlik sifatida namoyon bo'ladi. Rang bildiruvchi sifatlar matn tarkibida turli kontekstlarda qo'llanilib, ramziy, emotsional-ekspressiv va baholovchi ma'nolarni yuzaga chiqaradi. Ayniqsa, badiiy matnlarda rang nomlari obraz yaratish, qahramonlarning ruhiy holatini ifodalash hamda muallifning estetik qarashlarini ochib berishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Publitsistik va og'zaki nutqda esa rang bildiruvchi sifatlar nutqning ta'sirchanligini oshirib, so'zlovchining munosabatini aniqroq ifodalashga yordam beradi. Shuningdek, rang bildiruvchi sifatlarning frazeologik birliklar, maqol va matallar tarkibida kelishi ularning milliy-madaniy mazmunini yanada boyitadi. Bunday birikmalar orqali xalqning axloqiy qarashlari, ijtimoiy munosabatlari va hayotiy tajribasi ifodalanib, rang nomlari madaniy kod

vazifasini bajaradi. Bu holat rang bildiruvchi sifatlarning til va madaniyat o'rtasidagi vositachi rolini yaqqol ko'rsatadi. Xulosa qilib aytganda, rang bildiruvchi sifatlarning lingvomadaniy jihatdan tadqiq etilishi til birliklarining chuqur mazmunini ochib berish, matn va nutqni tahlil qilishda madaniy omillarni hisobga olish hamda til o'qitish jarayonida rang nomlarining semantik va madaniy xususiyatlaridan samarali foydalanish imkonini yaratadi. Mazkur tadqiqot natijalari kelgusida lingvomadaniyatshunoslik, matnshunoslik va madaniyatlararo muloqot sohalarida olib boriladigan ilmiy izlanishlar uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lishi bilan ajralib turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Mahmudov N. Til va madaniyat. – Toshkent: Fan, 2007.
3. Safarov Sh. Lingvomadaniyatshunoslik asoslari. – Toshkent: Navoiy universiteti nashriyoti, 2015.
4. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2006.
5. Yo'ldoshev M. Badiiy matn va uning lingvistik tahlili. – Toshkent: Fan, 2010.
6. Iskandarova Sh. O'zbek tilida sifatlar semantikasi. – Toshkent: Fan, 2009.
7. Teliya V.N. Lingvokul'turologiya. – Moskva: Nauka, 1996.
8. Maslova V.A. Lingvokul'turologiya. – Moskva: Akademiya, 2001.
9. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.
10. Hojiev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 2002.